

Discourse and Plotting of Historical Events in Three Realist, Modern, and Postmodern Novels

Teymoor Malmir ^{1*} | Negin Ganji ²

1. Corresponding Author, Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. Email: t.malmir@uok.ac.ir
2. M.A. Student in Persian Language and Literature, Faculty of Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. Email: neginganji288@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 01/05/2023

Received in revised form:
27/08/2023

Accepted: 28/08/2023

Keywords:

History,
New Historicism,
Discursive Analysis,
Narrative Intelligence,
Dastan-e Yek Shahr,
Sorkh Sefid,
*“Dr. Noon Loves His Wife
More Than Mosaddegh.”*

This study is to investigate the ways novel writers use historical events and how different historical events are included in realistic, modern and post-modern novels. To do so, a novel from each of these writing styles was selected, namely “*The story of the city*”, “*Red-white*”, and “*Dr. Noon Loves His Wife More Than Mosaddegh*”. The theoretical framework of this study is premised on Randall’s notion of narrative intelligence and Laclau, E and Mouffe’s discursive analysis. In “*The story of the city*”, narrative intelligence contributes to determination, selection or removal and further modification of events. In the author's favorite issues, party and ideological discourse has caused the details of the events to be quoted or highlighted, as well as in the cases of disfavor, exclusion and exclusion, and silence have been used more. The author of “*Red-white*”, took his interests and thematic requirements into account by faking certain historical details, elimination, reduction or exaggeration of certain characters, roles or political movements in the context of events, As to “*Dr. Noon Loves His Wife More Than Mosaddegh*”, the author uses historical frameworks to write a narrative history, reduce politics and administration of a country to familial affairs and use it as an instance of mindset and performance of politicians.

Cite this article: Malmir, T. & Ganji, N. (2025). Discourse and Plotting of Historical Events in Three Realist, Modern, and Postmodern Novels. *Research in Narrative Literature*, 14 (4), 241-266.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/rp.2023.9092.1771

Extended abstract

Introduction

In "*The Story of a City*," which follows the realist style of the novel, we encounter numerous signs and narrative elements. However, what gives rise to the formation of the novel and its use of external events is the "nodal point" or "central signifier," based on silence, resistance, and denial—reflecting the impact of narrative intelligence in plot construction. The author narrates a fragment of history, and his fidelity to historical truth lends credibility to the narrative. In the subjects that interest the author, specific details of events are emphasized or highlighted, while in undesirable cases, rejection, omission, and silence are more frequently employed.

In "*Red White*", major historical frameworks are used by the author and key events are revealed to demonstrate that history is a fluid phenomenon encompassing all aspects of human life—it does not belong solely to the past but extends into the future as well. Narrative techniques in representing historical events involve intervention and manipulation, each creating a new version of history. Omissions and selections tied to the "central signifier" serve to reveal the distortion of reality and the transformation of the meaning of history. Depending on the author's thematic focus, history is subjected to fabrication, omission, reduction, or exaggeration of characters and political roles.

In *Dr. Noon Loves His Wife More Than Mosaddegh*, the author uses historical frameworks to craft a "fictional history," deconstructing reality and challenging its fixity. Through an unreliable narrator, he justifies the narrative mode used to recount historical events. To better convey the political and historical atmosphere following the coup, the author employs symbols such as prison, home, bathhouse, torture, and hospital—each carrying negative connotations—to shape the narrative. The author avoids recounting some events that are historically documented, instead selecting and narrating them selectively.

Method

The corpus of this study comprises three novels: "The Story of the City", "Red-White", and "Dr. Noon Loves His Wife More Than Mosaddegh". By examining and selecting novels from different literary styles, this study investigates how historical events are reflected and represented, aiming to demonstrate how the depiction of a historical event in a realist novel differs from its representation in modernist and postmodernist novels. The key events in each novel are recounted based on historical sources related to those events. The study analyzes how these novels represent or reconstruct history by focusing on techniques such as emphasizing particular events, temporal omissions, and the exclusion of certain historical facts.

Discussion

The Story of the City is a realist novel that aims to depict the realities of life by recording the experiences of individuals and communities. The author functions like a historian or reporter,

documenting actual events. In contrast, *Red-White* is a modernist novel characterized by complex and ambiguous characters whose language reflects this ambiguity. The use of stream of consciousness, temporal disarray, and the narration of numerous incoherent events are hallmarks of modernism. In "Dr. Noon Loves His Wife More Than Mosaddegh," the author deconstructs the notion of reality. History is employed not to affirm itself but to be used against itself. Time follows no fixed order—it flows freely between narrative time and event time, a technique uncommon in realist fiction.

Results

In the story of the city, consistent with the realist style, we encounter numerous narrative elements. However, the novel's structure and use of external events—centered around silence, resistance, and denial—demonstrate the influence of narrative intelligence in shaping the plot. The author recounts a fragment of history, and his fidelity to it lends authenticity to the narrative. Readers of realist fiction expect an accurate representation of reality and factual events; yet, even in such novels, narrative intelligence plays a crucial role in deciding what to include, omit, or modify. The author emphasizes details that interest him, while undesirable elements are rejected or silenced.

In "*Red-White*", the author employs historical frameworks and significant events to demonstrate that history is fluid and pervasive throughout human life, extending into the future. Narrative techniques manipulate and reshape history, generating new interpretations. Omissions and selections related to the "central signifier" reveal the distortion of reality and the transformation of history's meaning. Consistent with modernism's emphasis on critique and re-evaluation, the author challenges conventional beliefs about history through a subjective reading.

In "Dr. Noon Loves His Wife More Than Mosaddegh", the author employs historical frameworks to create a fictionalized history that deconstructs and questions the certainty of truth. Through an unreliable narrator, he justifies this mode of narrating historical events. To evoke the political and historical atmosphere following the coup, he uses symbols such as prison, home, bathhouse, torture, and hospital, each carrying negative connotations. The author deliberately avoids recounting certain historically documented events, choosing instead to narrate them selectively. He reduces the politics and governance of a nation to domestic relationships, presenting them as reflections of the mindsets and behaviors of political figures.

رویدادهای تاریخی در سه رمان رئالیستی، مدرن و پسامدرن

تیمور مال میر^{۱*} | نگین گنجی^۲

۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

رایانامه: t.malmir@uok.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

رایانامه: neginganji288@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

موضوع پژوهش حاضر، چگونگی استفاده رمان نویسان از رخدادهای تاریخی است؛ این که کیفیت

مقاله پژوهشی

استفاده از رویدادهای تاریخی در رمان های رئالیستی، مدرن و پسامدرن چگونه است؟ از هر یک از

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۱

این شیوه های نویسنده، به ترتیب یک رمان برگزیده ایم: *داستان یک شهر*، سرخ سفید، دکتر نون

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۰۵

زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد. چارچوب نظری پژوهش، دیدگاه «هوش روایی» رندال و

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۶

«تحلیل گفتمان» لاکلاو و موفه است. در *داستان یک شهر*، هوش روایی در تعیین، گزینش یا حذف

و تغییر رخدادهای مؤثر است. در مسائل مورد علاقه نویسنده، گفتمان حزبی و ایدئولوژیک باعث شده

جزئیات رخدادهای نقل یا برجسته شود هم چنان که در موارد ناپسند، طرد و حذف و سکوت، کاربرد

بیشتری یافته است. نویسنده در رمان *سرخ سفید*، متناسب با علاقه خود و ضرورت های درونمایه به

جعل در تاریخ، حذف، تقلیل یا برجسته سازی شخصیت ها و نقش های افراد یا جریان های سیاسی در

رخدادهای می پردازد. در رمان *دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد*، نویسنده چارچوب های

تاریخی را به کار می گیرد تا تاریخ داستانی بنویسد. سیاست و تدبیر کشور را به روابط خانوادگی

تقلیل می دهد و آن را به عنوان نمونه ای از ذهنیت و عملکرد سیاستمداران نقل می کند.

واژه های کلیدی:

تاریخ،

تاریخ گرایی نوین،

تحلیل گفتمان،

هوش روایی،

داستان یک شهر،

سرخ سفید،

دکتر نون زنش را بیشتر از

مصدق دوست دارد.

استناد: مال میر، تیمور و گنجی، نگین (۱۴۰۴). رویدادهای تاریخی در سه رمان رئالیستی، مدرن و پسامدرن. *پژوهشنامه ادبیات*

داستانی، ۱۴(۴)، ۲۴۱-۲۶۶.

حق مؤلف © نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/rp.2023.9092.1771

۱. پیشگفتار

تعریف سنتی تاریخ عبارت است از بررسی علوم و رویدادها و اتفاقات گذشته و تحولاتی که در گذشته، حال و آینده اتفاق افتاده است» (آیینه‌وند، ۱۳۸۷: ۹). مورخان با این تصور از تاریخ، با رویکردهای مختلفی نسبت به روایت‌های تاریخی مواجه می‌شوند؛ از جمله روایت‌های متعارف، الگوهای ترکیب‌گرانه و تفسیرهای خلاصه‌وار. روایت‌های متعارف به جنبه‌های عمومی، آشنا و مشهور برای خواننده دربارهٔ یک شخص و یا یک رویداد می‌پردازد. در الگوهای ترکیب‌گرانه مورخ به دنبال الگوهای دگرگونی در طول تاریخ است که پیوسته اتفاق افتاده است. در تفسیرهای خلاصه‌وار نیز مورخ به دنبال ارائهٔ تلخیصی از روایت‌های متعارف موجود است تا حدود و ثغور روایت‌های خود را بیابد («مکالا^۱، ۱۳۸۷: ۱۹۹). این دیدگاه‌ها مبتنی بر یگانگی «گذشته» و «تاریخ» است اما در تاریخ‌گرایی نوین، گذشته و تاریخ یکی نیستند؛ «گذشته» آن چیزی است که رخ داده و سپری شده اگر هم مورخان در قالب رسانه‌های متفاوت نظیر کتاب یا سند، مجدداً آن را بازگردانند رخدادی واقعی نیست؛ «تاریخ» چیزی است که مورخ می‌سازد و «به‌گونه‌ای اجتناب‌ناپذیر بر ساخته‌ای شخصی» است («جنکینز^۲، ۱۳۹۳: ۷۹). تاریخ‌گرایان نوین به «متنی بودن تاریخ و تاریخی بودن متن» معتقدند و «حقیقت تاریخی» را بر ساخته‌ای گفتمانی^۳ و متغیر می‌دانند. «هر تاریخ‌نویسی صرفاً در چهارچوب نظام ارزش‌های خود می‌تواند بیندیشد و بنویسد. هم‌چنین دایرهٔ دانش و تجربهٔ هر تاریخ‌نویسی لزوماً محدود است. تاریخ‌نگار حکم سوژه‌ای را دارد که در محدودهٔ گفتمان‌های موجود در زمان خودش عمل می‌کند. الزام‌های اقتصادی و سیاسی دائماً بر تفسیر او از تاریخ تأثیر می‌گذارد» (پاینده، ۱۳۹۷: ۱۷).

این دیدگاه در تحلیل داستان نیز تأثیر گذاشته است؛ براساس رویکرد تاریخ‌گرایی نوین، داستان در خلأ آفریده نمی‌شود و متأثر از دیدگاه‌ها و شخصیت نویسنده، انتظارات خواننده و مسائل مطرح در جامعه است. نو تاریخ‌گرایی در پی اثبات حقایق تحولات اجتماعی و رخداد‌های گذشته از طریق متن ادبی یا گزارش تاریخ‌گرایان نیست و در واقع، رویکرد تاریخ‌گرایان سنتی به متون ادبی را به چالش می‌کشد. از نظر پیروان نو تاریخ‌گرایان، «کل تاریخ واجد کیفیتی ذهنی است زیرا توسط افرادی نوشته شده که جانبداری شخصی‌شان در تفسیر آن‌ها از تاریخ تأثیر گذاشته است» (برسler^۴، ۱۳۸۶: ۲۴۴). این

1. Macaulay
2. Jenkins
3. discourse
4. Bressler

تصور از تاریخ موجب شده نگاه پسامدرنی^۱ به تاریخ شکل بگیرد و تاریخ را با داستان همانند بسازد. پیش از این، تاریخ و داستان دو شاخهٔ متباین تلقی می‌شد و مرز بین این دو آشکار بود، حال آن‌که نگاه پسامدرنی به تاریخ موجب شده مرز بین تاریخ و داستان در هاله‌ای از ابهام باقی بماند و ارائهٔ تعریفی مستقل از هر یک این‌ها مقدور نباشد؛ آنچه از گذشته می‌دانیم به‌منزلهٔ داستان‌هایی است که نمی‌توانیم از سیطرهٔ آن‌ها بی‌یابیم» (جنکینز، ۱۳۹۳: ۷۴).

۱-۱. بیان مسئله

مسئلهٔ اصلی در پژوهش حاضر، چگونگی استفادهٔ رمان‌نویسان از رخدادهای تاریخی است؛ این‌که کیفیت استفاده از رویدادهای تاریخی در رمان‌های رئالیستی، مدرن و پسامدرن چقدر متفاوت است؟

۱-۲. جامعهٔ آماری و روش تحقیق

جامعهٔ آماری تحقیق حاضر سه رمان است: *داستان یک شهر*، *سرخ سفید* و *دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد*. با بررسی و انتخاب سه رمان از سبک‌های مختلف، به بررسی بازتاب و چگونگی بازنمایی رخدادهای تاریخی می‌پردازیم تا نشان دهیم آنچه در رمان رئالیستی دربارهٔ یک واقعهٔ تاریخی وجود دارد، در رمان مدرن و پسامدرن چگونه بازنمایی شده است؟

رویدادهای اصلی هر رمان را براساس کتب تاریخی مربوط به رویدادها نقل کرده‌ایم. نوع کاربرد و شیوه‌های بازنمایی یا برساخت روایت این سه رمان را براساس رخدادهای تاریخی، برجسته‌سازی وقایع، حذف‌های زمانی یا حذف برخی گزاره‌های تاریخی تحلیل کرده‌ایم.

داستان یک شهر، رمانی رئالیستی^۲ است که می‌خواهد واقعیت‌های زندگی را بازنمایی کند و به ثبت و انعکاس سرگذشت انسان‌ها و وقایع زندگی فردی یا جمعی پردازد. نویسنده مثل تاریخ‌نگار و گزارشگری است که به ثبت رخدادهای می‌پردازد، چندان‌که «کار نویسنده به‌صورت نوعی تندنویسی و عکس‌برداری از جهات مختلف درمی‌آید و هرگونه تخیل و تفنن از میان می‌رود» (سیدحسینی، ۱۳۷۱: ۲۷۴). در *داستان یک شهر*، از شیوهٔ روایتگری به‌وضوح می‌توان دید که نویسنده تمایل دارد وقایع جهان بیرونی را به‌گونه‌ای که هست نشان دهد نه این‌که محصول تخیل خودش باشد. رخدادهای را با ذکر جزئیات بیان کرده است. شخصیت‌های رمان افراد معمولی هستند.

1. postmodern
2. realistic

سرخ سفید رمانی مدرن است. شخصیت‌های آن چندوجهی و مبهم هستند زبان شخصیت‌ها نیز مبهم و چندوجهی است. جریان سیال ذهن، حذف و بی‌نظمی‌های زمانی و بیان انبوه رویدادهای نامنسجم نشانه‌های مدرنیسم است. هاتورن معتقد است نویسندگان مدرن با تردید در جزئیات رئالیسم سعی کردند بدیل‌هایی بیابند برای پیرنگ خوش‌ساخت، شخصیت کامل و واقعی، جهان شناخت‌پذیری که در دسترس تفحص عقلانی است. این نویسندگان بیشتر به درون و حالات و فرایندهای ذهنی توجه داشتند و کمتر به حوادث بیرونی می‌پرداختند» (هاتورن، ۱۳۹۵: ۳۷-۴۲). «مدرنیسم^۱ حرکت واضحی بود به سوی افزایش پیچیدگی، تکلف سنجیده، درون‌نگری ژرف، خودنمایی فنی، شکاکیت شخصی و ضدیت عمومی با بازنمایی» (چایلدز^۲، ۱۳۸۶: ۳۲). مدرنیسم موجب شد رمان‌نویسان «از بوطیقای رئالیستی فاصله بگیرند و اصل علیت و حقیقت‌مانندی، توصیفات بیرونی و راویان قابل‌اعتماد داستان‌های رئالیستی و ناتورالیستی^۳ را به یک‌سو نهند و اشکال و فرم‌هایی را ایجاد کنند که آسیب‌های مدرنیته، یعنی خردگرایی و علم‌باوری مطلق، سنت‌گریزی، زندگی ماشینی، بیگانگی، پوچی، بی‌معنایی و هراس انسان مدرن و به‌طور کلی شیوه زیستن و تجربه زندگی در جهانی را بیان کنند که بر اثر گرداب مدرنیته دگرگون شده بود» (جلاله‌وند الکامی، ۱۳۹۷: ۱۵۷).

نویسنده در رمان دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد، درباره واقعیت ساختارشکنی می‌کند. در واقع، تاریخ را به کار می‌گیرد تا علیه خود تاریخ و واقعیت به کار ببرد. زمان از نظم خاصی پیروی نمی‌کند و کاملاً به‌صورت سیال، در بین زمان روایت و زمان رخداد در حرکت است. مسئله‌ای که ما آن را در رمان رئالیستی نمی‌بینیم. هم‌چنین وجود شخصیتی خیالی چون دکتر نون، که وجود خارجی ندارد، بیش از هر چیزی موجب شده است تا این رمان خود را به‌عنوان نمونه کامل یک فراداستان تاریخ‌نگارانه معرفی کند.

فراداستان؛ نوشته‌ای داستانی است که به‌شکلی خودآگاه^۴ و نظام‌مند توجه خواننده را به ماهیت خود، به‌عنوان امری ساختگی و مصنوع جلب می‌کند» (وو^۵، ۱۳۹۷: ۸). فراداستان، آشکار می‌سازد چگونه متن نیز به‌شکلی زبان‌شناختی^۶ بر ساخته می‌شود. دیگر ویژگی‌های فراداستانی، چارچوب‌سازی

1. modernism
2. Childs
3. naturalistic
4. self-aware
5. Woo
6. linguistic

و چارچوب‌شکنی است؛ چارچوب به‌مثابه نوعی ساختمان، برساخته و تعریف می‌شود. چارچوب برای هر داستانی امری ذاتی است، ولی فراداستان، چارچوب‌سازی را به‌عنوان مسئله برجسته می‌سازد. فراداستان این مسئله را مطرح می‌کند که چارچوب چیست؟ متون فراداستانی برای تحلیل چارچوب‌سازی اغلب با بحث درباره ماهیت دل‌بخواهی آغاز و حدود و پایان داستان‌ها شروع می‌شوند و بیشتر اوقات با چندین فرجام به پایان می‌رسند تا خواننده یکی را برگزیند، یا ممکن است با نشانه‌ای از ناممکنی هرگونه پایان‌بندی تمام شوند. آنچه از طریق برجسته‌سازی و تحلیل چارچوب بر آن تأکید می‌شود، آگاهی به این موضوع است که داستان‌های ادبی، بی‌واسطه و پردازش‌ناشده نیستند، بلکه دارای ماهیتی زبانی هستند. از جمله شگردهای چارچوب‌سازی عبارت‌اند از: قصه‌درقصه، موقعیت‌های ناسازگار، مفهوم چارچوب ساختارهای تودرتو و داستان‌های نامتناهی» (همان: ۴۰-۴۷).

چارچوب‌شکنی به‌منزله شگردی برای ویران کردن توهم واقعیت، شکاف میان داستان و واقعیت را برملا می‌سازد، نه این‌که میان داستان و واقعیت پل بزند؛ نشان می‌دهد که ما نه با واقعیت، بلکه با برساخته‌ای زبانی روبرو هستیم. چارچوب‌شکنی با تمهیدات مختلفی مانند اظهارنظر نویسنده در داستان صورت می‌گیرد. در متون فراداستانی چنین مداخله‌ای، تمایز وجودشناختی جهان داستانی و واقعی را افشا می‌سازد» (همان: ۴۹-۵۱).

۳-۱. پیشینه پژوهش

دستغیب، شیوه احمد محمود در *داستان یک شهر* را برای نشان دادن ستم‌دیدگی مضاعف مبارزان دهه سی می‌ستاید» (دستغیب، ۱۳۷۸: ۱۱۴). از نظر وی، احمد محمود واقعیت‌های تاریخی را با شم هنری و فکر مستقل خود بیان می‌کند؛ حتی خطاهای افراد حزبی را هم عریان می‌سازد» (همان: ۱۱۸).

امید معتقد است احمد محمود، تاریخ و قصه را در هم آمیخته است» (امید، ۱۳۸۳: ۱۲۲)، نویسنده با تصویر موقعیت‌های زندگی خالد و بازگشت به گذشته او و بازنمایی سیر زندگی او در دانشکده افسری، عضویت در تشکیلات نظامی و مبارزه و مسائل کودتا، حوادث تاریخی را در این رمان «بازآفرینی کرده است» (همان: ۱۲۵).

سلیمانی معتقد است ادبیات در نظر احمد محمود هم‌چون آینه‌ای است که زندگی اجتماعی را به‌شکلی هنری انعکاس می‌دهد بدون آن‌که واقعیت را تحریف کند» (سلیمانی، ۱۳۸۱: ۶۲). گلشیری به تطابق و تغییر اندک وقایع و نام‌های شخصیت‌های رمان با واقعیت تاریخی اشاره کرده است»

(گلشیری، ۱۳۸۸: ۴۴۳-۴۴۴) احمد محمود در نظر گلشیری مثل تاریخ‌نویسان به شرح و تفصیل کلیت وقایع پرداخته است و «به سائقه تعهد سیاسی‌اش عمل کرده است» اما نتوانسته براساس ضرورت‌های رمان‌نویسی، تاریخ و واقعه را درونی کند» (همان: ۳۵۴-۳۵۵).

حسن‌زاده میرعلی و شاه‌حسینی، سیر تحول عناصر داستان در رمان فارسی را با تکیه بر هفت اثر برجسته از جمله *داستان یک شهر* بررسی کرده‌اند. معتقدند رمان در این دوره، اوضاع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را بازتاب داده است، *داستان یک شهر* نیز نشان‌دهنده وضعیت جامعه ایرانی در مواجهه انقلاب و آغاز جنگ تحمیلی است» (۱۳۹۶: ۲۱۲).

زینالی با بررسی رئالیسم سوسیالیستی^۱ در *همسایه‌ها* و *داستان یک شهر* معتقد است مبارزه و مقاومت، زمینه‌ساز آگاهی مردم در سال‌های پس از کودتا شده است. هدف محمود، بیان بی‌عدالتی، تقابل تاریخ و سیاست، وضع آشفته جامعه و قبول این وضعیت از سوی مردم است» (زینالی، ۱۳۹۷: ۹۵-۹۶).

درباره رمان *سرخ سفید* جز چند معرفی و تبلیغ در سایت‌ها، مطلب قابل‌اعتنایی منتشر نشده است، اما درباره رمان *دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد*، سه مقاله متناسب با موضوع پژوهش حاضر منتشر شده است.

قاسم‌زاده و گرجی (۱۳۹۰: ۵۹-۶۱) معتقدند رحیمیان در این رمان، تاریخ را از منظر و اندیشه خود بیان می‌کند؛ مقصود او بیان فضای جامعه استبدادزده بعد از کودتای ۲۸ مرداد است».

استاد محمدی و همکاران (۱۳۹۶: ۳۸-۳۹) معتقدند مصدق و فاطمی در جایگاه طبقه روشنفکر مردم‌سالار در مقابل افراد حزب مخالف مثل زاهدی و مأموران حکومتی قرار می‌گیرند. امینی و دکتر نون نیز با خیانت به حزب خود، در میانه این دو گرایش قرار دارند».

نادری‌فر و محمدی (۱۴۰۰: ۱۳۸) کودتا و سیاست را در رمان‌های *دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد* و *السمان و الخریف* برای مطالعه تطبیقی برگزیده‌اند به اعتبار آن که سوژه اصلی این دو رمان کودتا است و موقعیت افراد حاکم یا وابسته به حکومتی را مطرح می‌کنند که بر اثر کودتا قدرت سیاسی خود را از دست داده‌اند و دچار مشکلات گشته‌اند. ایشان به سبب ساختار غیرخطی رمان «دکتر نون...» آن را مدرن خوانده‌اند (همان: ۱۵۶)، البته به سایر ویژگی‌های پسامدرنی آن توجه نکرده‌اند.

۴-۱. مبانی نظری

انسان هر رویداد و موقعیتی را که می‌بیند و می‌شنود در بستر زمان بازنمایی می‌کند و همواره جهان را در قالب داستان درک می‌کند. توانایی داستان‌سازی هر یک از ما، صورت‌بندی متفاوتی با دیگری دارد. رخدادها را هر فرد براساس توانش زبانی و ذهنی خود فهم می‌کند یا انتقال می‌دهد. رندال^۱ این جنبه از ویژگی انسان را «هوش روایی» می‌خواند که نوعی صورت‌بندی و انسجام‌بخشی به محتویات ذهن است» (Randall, 1999: 13). رندال در مورد تأثیری که هوش روایی در نگارش رخدادها و روایت‌سازی تاریخی دارد به دیدگاه‌های وایت و ریکور استناد می‌کند؛ معتقد است انسان با بهره‌مندی از هوش روایی برای نقل و بیان رخدادها در داستان، از شگردهای روایی پیرنگ‌سازی، شخصیت‌پردازی، روایت‌سازی، ژانرپردازی و درونمایه‌پروری استفاده می‌کند» (همان: ۱۵-۲۰). بر این اساس، هر نویسنده در پرداخت روایت، از جمله برای بیان حوادث تاریخی و رخدادهای عینی از ظرفیت هوش روایی خود استفاده می‌کند.

از مجموع شگردهای مورد نظر رندال، پیرنگ‌سازی برای تبیین موضوع تحقیق ما راهگشاست. بدین سبب، برای تبیین و تحلیل چگونگی پیرنگ‌سازی حوادث مشخص تاریخی در رمان فارسی به الگوهای گفتمان لاکلائو^۲ و موفه^۳ توجه کرده‌ایم. «مفصل‌بندی»، «بُعد»، «عنصر» و «گرهگاه»، مهم‌ترین اصطلاحات نظریه‌ایشان است.

«مفصل‌بندی» عمل جمع‌آوری عناصر مختلف و ایجاد رابطه میان اجزای آن و ترکیب آن‌ها به‌منظور ایجاد هویتی جدید است. به کلیت ساختاریافته‌ای که در نتیجه کردار مفصل‌بندی به دست می‌آید «گفتمان» می‌گویند و مواضع مبتنی بر تفاوت‌ها را «بُعد» و تفاوت بدون مفصل‌بندی را «عنصر» می‌نامند» (Laclau & Mouffe, 2001: 105). تمامی نشانه‌ها، ابعاد یک گفتمان هستند و معنای هر نشانه را پیوند آن با دیگر نشانه‌ها تعیین می‌کند. «گرهگاه»، نشانه ممتازی است که سایر نشانه‌ها حول آن گرد می‌آیند و معنای خود را در پیوند با آن به دست می‌آورند» (همان: ۱۱۲). عنصرها، نشانه‌های متفاوتی هستند که بالقوه معانی متعددی دارند اما به شکل گفتمانی مفصل‌بندی نشده‌اند. گفتمان می‌کوشد با کاستن از حالت چندمعنایی عناصر، آن‌ها را به بُعد بدل کند» (یورگنسن^۴ و فیلیس^۱،

1. Randall

2. Laclau

3. Mouffe

4. Jorgensen

۱۳۹۸: ۵۹). عناصر، دال‌های شناوری هستند که در گفتمان مفصل‌بندی نمی‌شوند و هر یک به دالی دیگر و آن هم مجدداً به نشانه‌ای دیگر ارجاع می‌دهد و زنجیره بی‌پایان دال‌ها ادامه می‌یابد» (لاکلائو و موفه، ۱۳۹۲: ۱۸۵).

۲. گفتمان و پیرنگ‌سازی حوادث تاریخی در رمان

۲-۱. تاریخ و رخدادها در رمان داستان یک شهر

پیرنگ داستان یک شهر مبتنی بر حوادث کودتای ۲۸ مرداد و کشف و تفتیش سازمان نظامی افسران حزب توده و اعدام آن‌هاست. شخصیت‌های رمان، رنج‌دیدگان پس از کودتا هستند که برای گذراندن زندگی خود، چاره‌ای جز مصرف تریاک و عرق ندارند. داستان به‌طور موازی دو روایت را پیش می‌برد: اول این‌که، به وضعیت زندگی پس از تبعید خالد در بندر لنگه می‌پردازد و به موازات آن و به‌صورت یادآوری خاطرات، جریان شکنجه افسران در حمام و اعدام آن‌ها در لشکر دو زرهی را با ذکر جزئیات بیان می‌کند.

تقریباً یک سال پس از کودتا، زمانی که شاه، پایه‌های حکومت خود را تحکیم می‌کرد، فرمانداری نظامی تهران یکی از مهم‌ترین تشکیلات حزب توده را در ارتش با نام «سازمان حزبی افسران توده» کشف کرد. هدف این سازمان، براندازی حکومت سلطنتی و برقراری جمهوری با زیربنای کمونیستی بود. حاکمیت پس از کشف این سازمان، تعدادی از آن‌ها را بعد از دستگیری و بازجویی تیرباران کرد» (معتضد، ۱۳۷۹: ۱۹). عده‌ای از محکومین، روحیه خود را در زمان اعدام حفظ کرده بودند و هم‌چنان شعارهای حزب را تکرار می‌کردند اما برخی از آنان مضطرب بودند، حتی از عضویت در این حزب و فریب‌خوردن‌شان اظهار ندامت می‌کردند» (همان: ۳۹۰). جو حاکم بر حزب توده احساس شکست بود. مسئله اصلی حزب، انتقام و کینه‌توزی بود، تشویش و نگرانی نیز بر محکومین مستولی بود» (حاجی صادقی، ۱۳۸۳: ۷۵).

پیرنگ رمان با وقایع تاریخی یکسان است اما نویسنده متناسب با عقیده و سلیقه خودش به حذف یا برجسته‌سازی می‌پردازد؛ مثل این‌که به سبب اعتقادش به حزب توده از ذکر تشویش و نگرانی محکومان و کینه‌توزی‌های درون حزب چشم‌پوشی کرده است» (محمود، ۱۳۹۷: ۵۲۱). اما به برجسته‌سازی ماجرای اعدام افسران حزب توده و نقش محوری آنان در بین مردم پرداخته است (همان: ۵۷۷) و بر

شجاعت افسران و حفظ اطلاعات حزب توسط آنان تأکید کرده است» (همان: ۵۲۱). نویسنده با برجسته‌سازی لورفتن محل چاپخانه‌های حزب توده (۲۶ مرتبه) به‌رغم بازجویی‌های مکرر متهمان، بر مقاومت اعضای حزب و وفاداری به آرمان‌های آن صحنه می‌گذارد» (همان: ۳۷۶).

مسئله دیگر، دیدار افسران زندانی با خانواده‌های‌شان بود که یک روز قبل از اعدام اتفاق افتاده بود (معتضد، ۱۳۷۹: ۳۹۵)، رمان‌نویس نیز عیناً به نقل این ماجرا پرداخته است (محمود، ۱۳۹۷: ۵۱۰)؛ گویی نویسنده، تاریخ را با ذره‌بین دنبال می‌کند و هیچ مسئله‌ای از چشم وی پنهان نمانده است؛ حتی نویسنده به حضور دادستان ارتش (آزموده)، قاضی عسگر و بختیار در زمان اعدام محکومین (همان: ۵۱۵) یا دفن اجساد در مسگرآباد اشاره کرده است» (همان: ۵۲۹).

محاكمه دوازده نفر از اعضای حزب توده در ۲۱ مهر ۱۳۳۳ آغاز شد، دو روز بعد حکم اعدام آنان صادر شد و در ۲۷ مهر، نه افسر و یک غیرنظامی، در لشکر دو زرهی تیرباران شدند» (معتضد، ۱۳۷۹: ۳۹۲). دومین گروه از این افسران نیز در ۷ آبان ۱۳۳۳ تیرباران شدند» (خسروپناه، ۱۳۷۷: ۳۲۴). رمان‌نویس نیز به نقل ماجرای اعدام هر دو گروه با ذکر تاریخ و ساعت پرداخته است» (محمود، ۱۳۹۷: ۵۱۸ - ۵۷۷).

نویسنده با روش رئالیستی خود بر جزئیات دادگاه یونسی به‌عنوان یکی از بازماندگان اعضای افسران حزب توده درنگ کرده است» (همان: ۴۹۵). ستوان یونسی از اعضای حزب توده بود که در دادگاه محاکمه شد. وقتی آزموده در دادگاه، لطف‌های شاه را به یونسی یادآوری می‌کند و این که پای مصنوعی خود را از شاه دارد، یونسی پای چوبی خود را بیرون می‌آورد و می‌گوید در جلسه بعدی بدون پا حضور خواهد داشت» (حاجی صادقی، ۱۳۸۳: ۱۵۱).

در سال ۱۳۲۷ ده نفر از رهبران حزب توده به‌دلیل سوءقصد به جان شاه، در ۱۵ بهمن همان سال در زندان قصر دستگیر شدند که حزب توده در ۲۴ آذر ۱۳۲۹ قصد فراری دادن آن‌ها را داشت. این نقشه زیر نظر مبشری، افسر دادرسی ارتش تهیه شد. براساس این نقشه عده‌ای از اعضای حزب توده در لباس نظامی برای تحویل گرفتن زندانیان وارد زندان می‌شدند. جمعه ۲۴ آذر ساعت هشت و نیم عصر موفق شدند ده تن از زندانیان را فراری دهند» (معتضد، ۱۳۷۹: ۱۲۳). این ماجرا به همین شیوه در رمان بازتاب یافته است» (محمود، ۱۳۹۷: ۳۸۷).

نویسنده از ذکر اعدام حسین فاطمی طفره رفته است. حسین فاطمی پس از کودتا، هفت ماه در نهانگاه حزب توده زندگی کرد، پس از دستگیری، به اعدام محکوم شد» (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۲۹۲).

حزب توده همزمان با افزایش قدرتش، نسبت به دولت مصدق دچار تفرقه شد. گروهی، خواستار پشتیبانی از حکومت مصدق بودند اما گروهی دیگر، خواستار مقابله با جبهه ملی شدند. سرانجام گروه دوم پیروز شد» (همان، ۱۳۹۸: ۳۹۶). اما در رمان، با جانبداری راوی از این حزب، اهمیت و نقش جبهه ملی کم رنگ شده است (محمود، ۱۳۹۷: ۴۹۰)، رویداد کودتای ۲۸ مرداد نیز به نسبت تاریخ تقلیل یافته است و نویسنده غیر از دو مورد اشاره کوتاه، متعرض آن نشده است. راوی با جانبداری از حزب توده، مخالفت خود را با حکومت آشکار کرده است» (همان: ۴۲).

در داستان یک شهر با توجه به تکثر شخصیت‌ها و مکان‌ها شاهد نشانه‌ها و عناصر زیادی هستیم. دال‌های موجود عبارتند از: افراد و شخصیت‌های حاضر در بندر لنگه، حزب توده، اعدام، کودتاچیان، پشته، عرق، تریاک، وافور و زندان. با توجه به این که دو روایت، به طور موازی پیش می‌رود، دال‌های موجود نیز در راستای هم‌دیگر به کار رفته‌اند. پس از اعدام افسران، نویسنده در پی نشان دادن تأثیر این رویداد بر زندگی و احوال شخصیت‌هاست؛ به همین دلیل از نشانه‌هایی نظیر عرق و تریاک استفاده کرده است. سکوت، مقاومت و انکار، «گرهگاه» یا «دال محوری» است که همه دال‌های دیگر گرداگرد آن شکل گرفته‌اند. راوی، با بیان رشادت‌ها و برجسته‌سازی نقش افسران حزب توده، جانبداری خود را از حزب نشان داده است. راوی خود یکی از دانشجویان افسری این حزب است که با تأکید بر جایگاه حزب توده و هراس نظامیان از آن و مقاومت افسران هنگام بازجویی، می‌خواهد نشان دهد چگونه محکوم‌شدگان به اعدام، در زیر شکنجه کم نمی‌آورند و از کشته‌شدن هراسی ندارند. افسران تا پای جان از اهداف حزب دست نمی‌کشند. سکوت، مقاومت و انکار اعضای حزب است که موجب اعدام آنان می‌شود. معنا و مفهوم و باوری که درباره حزب توده در جامعه آن زمان وجود دارد، «دال شناوری» است که هنوز معنای ثابتی در داستان ندارد. راوی با خلق شخصیت‌ها به عنوان نماینده گروه‌ها، این نزاع را نشان داده است. هرچند با حضور راوی و دفاع از این حزب نهایتاً پیروزی نصیب حزب توده می‌شود.

راوی با دقت در مسائل تاریخی از جمله اعدام افسران حزب توده، توجه خواننده را به آن معطوف می‌کند و ذهن وی را از پرداختن به موضوعات دیگر بازمی‌دارد. محور تقابل گفتمانی درباره دال شناور، نزاع و کشمکش بر سر دیدگاه و جایگاه حزب توده در میان مردم است. در گفتگوی میان شخصیت‌ها، کشمکش بر سر معنای آن نمایان است و با اعدام افسران، سستی و ناامیدی در میان مردم رواج پیدا می‌کند. همه مردم طرفدار آن هستند و در خفا به آن پایبندند حتی طرفداران حکومت، آنان

را قبول دارند» (همان: ۲۰۰). این رابطه چون در راستای معنابخشیدن به دال شناور است، رابطه‌ای تقابلی ایجاد کرده است؛ از طرفی روحانیون به جانب‌داری از شاه می‌پردازند از طرف دیگر، افراد معتقد به حزب توده، جرأت حرف زدن درباره آن را ندارند و در ظاهر با آن مخالفت می‌کنند. نویسنده تابوشکنی می‌کند و موضوع اعدام افسران حزب توده را به‌عنوان موضوع ممنوعه رایج در جامعه بی‌پرده بیان می‌کند. با بی‌پرده‌گفتن مسائل ممنوعه، شجاعت حزب را نشان می‌دهد. آشکارکردن و روشن‌سازی این مسئله را ابتدا با سخنان و ترس‌های شخصیت‌ها با احتیاط بیان می‌کند تا این که با نزدیک شدن به پایان رمان، پرده از یک واقعه مهم برمی‌دارد؛ واقعه‌ای که به دلیل لبریز شدن صبرش از بیان مکررات و روزمرگی‌های زندگی خود بیان می‌کند. شخصیت‌هایی که در بندر لنگه با آن روبرو هستیم دارای یک موقعیت سوژه هستند. رفته‌رفته که راوی، روایت را ادامه می‌دهد و به شخصیت‌های زندانی می‌رسد شخصیت‌ها دارای دو موقعیت سوژه می‌شوند: افسران نظامی که هم در ارتش خدمت می‌کنند هم عضو حزب توده هستند. این دو موقعیت، رابطه‌ای متخاصم ایجاد می‌کنند. در واقع، هویت هر کدام مانع دیگری است. این تخاصم هویت‌ها هر کدام دیگری را محدود می‌کند تا عینیت نسبی حاصل شود. مداخله هژمونیک راوی، موجب از بین رفتن حزب توده نشده است، بلکه مرگ، موجب جاودانه شدن آنان در اذهان مردم شده است. دلیل برجسته‌سازی این گروه اندک، بیان این نکته است که تمام جامعه را در بر گرفته است. تمام برجستگی‌های موجود برای نشان دادن ترس حکومت از حزب توده است. هم‌چنین در اثنای روایت، شخصیت‌های مخالف را پرتنش و ترسو و ضعیف توصیف کرده است درحالی که شخصیت افسران، با آن‌ها متضاد است. تقابل را می‌توان در جایی دیگر نیز بیان کرد؛ زندگی مردم در بندر لنگه با زندان تفاوتی ندارد؛ همانند اسارت است. درحالی که مرگ افسران محکوم به اعدام، عین جاودانگی و آزادی است. بنابراین، جایگاه مردم در بندر لنگه در تقابل با جایگاه اعدام‌شدگان است. «گره‌گاه» اصلی همان سکوت، مقاومت و انکار است که تا پایان به آن پایبندند.

۲-۲. تاریخ و بساخت رخدادهای در رمان سرخ سفید

پیرنگ رمان سرخ سفید، داستان مردی کاراته‌کار در اداره آمار است که قصد دارد با ۱۵ مبارزه یک دقیقه‌ای، کمر بند قهوه‌ای خود را به سیاه تبدیل کند. روایت اصلی از یک باشگاه ورزشی قدیمی در خیابان ۱۶ آذر آغاز می‌شود و در طی ۱۵ دقیقه مبارزه، ۱۵ خرده روایت از زندگی شخصیت‌های داستان را در سال ۱۳۵۸ بازگو می‌کند که هر کدام به نحوی زندگی‌شان به خیابان ۱۶ آذر گره خورده

است. خواننده ابتدا با انبوهی از رویدادهای ظاهراً نامربوط روبرو می‌شود تا این که رفته‌رفته ارتباط تمامی روایت‌ها را به هم درک می‌کند.

نویسنده از چارچوب‌های تاریخی برای چند هدف بهره گرفته است. گاهی به جعل تاریخ می‌پردازد و مواردی را به رمان می‌افزاید که در تاریخ وجود ندارد؛ مثلاً به استخوان‌های رضاشاه اشاره می‌کند» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۲۱۷). یا یکی از شخصیت‌ها، جسد مومیایی‌شده استالین^۱ را در خانه‌اش نگهداری می‌کند» (همان: ۵۷). از اختلاف میان مصدق و کاشانی در آثار تاریخی به صراحت یاد شده است؛ کاشانی، مصدق را به برقراری حکومت دیکتاتوری متهم می‌کرد و او را نماینده ملت نمی‌دانست، حتی پیش از کودتا، هواداران کاشانی با هواداران مصدق کشمکش داشتند و موجب شکافی عمیق در جبهه ملی شدند (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۲۳۶) اما رمان‌نویس به دلایل اختلاف میان مصدق و کاشانی اشاره نکرده است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۱۴۸). مسئله دیگر این که پس از مرگ هویدا یکی از پزشکان (دکتر گرمان) به فرشته انشاء (از نزدیکان خانواده هویدا) در خفا پیشنهاد داد که چون اغلب این روزها عده‌ای در اطراف پزشکی قانونی منتظرند تا اجساد بزرگان را ببینند و به آن‌ها بی‌احترامی کنند، بهتر است جسد، مدتی در پزشکی قانونی بماند و پس از آن دفنش کنند در غیر این صورت، باید جسد را بسوزانند که نهایتاً با ماندن جسد در پزشکی قانونی موافقت شد و پس از سه ماه آن را دفن کردند (میلانی، ۱۳۸۷: ۴۶۶)، اما راوی رمان، این قسمت را ذکر نکرده است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۱۳۳).

انتخابات دور اول ریاست جمهوری با انتخاب بنی‌صدر در بهمن ۱۳۵۸ برگزار شد» (احمدی، ۱۳۸۰: ۲۸۰). اما راوی رمان، این ماجرا را به نسبت تاریخ، خیلی برجسته کرده است و فضای انقلاب را مکرر با انتخابات دور اول ریاست جمهوری نشان داده است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۲۰۸).

نویسنده با تکیه بر خوانش خود از تاریخ، نقش رویدادها و شخصیت‌ها را تغییر می‌دهد؛ به برخی رویدادها بیش از اندازه می‌پردازد و برخی دیگر را به حاشیه برده است بدون این که تناسبی با واقعیت داشته باشد. مسئله کودتای ۲۸ مرداد، به‌رغم اهمیتش در تاریخ (مکی، ۱۳۷۸: ۱۲۹)، در این رمان تقلیل یافته است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۱۱۳). پس از این که متفقین، ایران را اشغال کردند سرنوشت رضاخان نیز تغییر کرد و ارتش طی سه روز به دلیل حملات هوایماهای انگلیس و شوروی به‌سرعت

عقب‌نشینی کرد. رضاشاه به نفع ولیعهد مجبور به کناره‌گیری شد و کشور را برای نجات سلطنت ترک کرد. به‌عنوان تبعید، ابتدا به جزیره موریس، سپس به آفریقای جنوبی رفت و سه سال بعد در آنجا درگذشت» (آبراهامیان، ۱۳۹۸: ۲۰۳). این مسئله از زبان نویسنده به کم‌اهمیت‌ترین حد ممکن بیان شده است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۲۱۷).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در ۱۲ فروردین ۱۳۵۸ همه‌پرسی قانون اساسی برای انتخاب نوع حکومت برگزار شد که در آن ۹۹ درصد به جمهوری اسلامی رای دادند (آبراهامیان، ۱۳۹۹: ۲۹۰)، این واقعه مهم را نویسنده، بسیار کم‌رنگ بیان کرده است (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۹۷)، اما حادثه جزئی و کم‌اهمیتی مثل گزارش پزشکی قانونی در توصیف جنازه هویدا را که دکتر گرمان به فرشته انشاء نشان داده بود (میلانی، ۱۳۸۷: ۴۶۵)، بدون تغییر با همان جزئیات در رمان بیان کرده است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۱۳۰). هم‌چنین نویسنده، نقش اعضای اصلی و تأثیرگذار حزب توده مثل کیانوری یا احسان طبری را تقلیل داده است و به اشاره‌ای کوتاه بسنده کرده است (همان: ۵۷) اما شخصیت معمولی رمان را به‌عنوان قهرمان معرفی می‌کند (همان: ۲۶۰)؛ یعنی بافت رمان مبتنی بر برجسته‌سازی زندگی انسان‌های معمولی است.

نویسنده، ماجرای خونبار میدان ژاله، معروف به جمعه سیاه (آبراهامیان، ۱۳۹۹: ۲۸۵) را در رمان مطرح کرده است تا نقش آن را در زندگی مصطفی شعبانی نشان دهد بدون این که مشخصاً به نقل یا علت این رخداد بپردازد» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۳۴). هنگامی که کارتر اجازه معالجه شاه و ورود وی را به آمریکا صادر کرده بود، دانشجویان، سفارت آمریکا را تسخیر کردند، مهدی بازرگان به اعتراض از نخست‌وزیری استعفا داد (آبراهامیان، ۱۳۹۹: ۲۹۸) اما نویسنده، این واقعه را نادیده گرفته است» (یزدانی خرم، ۱۳۹۶: ۸۹).

در رمان سرخ سفید نویسنده با ذکر نام مصدق در کنار بهشتی و منتظری، فاصله زمانی را حذف کرده است (همان: ۶۹) تا بتواند به نقد وضعیت موجود بپردازد. هم‌چنین کودتای سال ۳۲ را در کنار رویداد سال ۵۷ یعنی نخست‌وزیری بازرگان قرار می‌دهد» (همان: ۱۱۳). به نظر می‌رسد هدف نویسنده از ترکیب این دو واقعه، نشان دادن یکسانی وضعیت در هر دو مقطع تاریخی است.

نحوه مفصل‌بندی، هویت سوژه‌ها را تغییر داده است و سوژه‌ها تا زمانی سر جای خود قرار گرفته‌اند که انقلاب نشده است. این مفصل‌بندی، ارتباط مستقیمی با رویدادهای سال ۵۷ دارد و عناصر به شکل جدیدی بیان می‌شوند. نویسنده خواستار نشان دادن واقعیت‌هایی است که از نظر خواننده پنهان مانده است.

تونل رسالت، عارف قزوینی، کیو کوشین کای، لک لک، شخصیت‌های تاریخی، باشگاه، خیابان ۱۶ آذر، انقلاب، مشروطه، کودتا، سال ۵۸، راوی، تاریخ، مشروطه‌چی‌ها و دو روح سرگردان همگی از «دال‌های» موجود هستند. عارف قزوینی از شاعران آزادی‌خواه است که آن را به روح آزادی‌خواه مشروطه‌چی‌ها و روح مبارزه‌طلبی کیو کوشین کای پیوند داده است. مکان تمامی رویدادها خیابان ۱۶ آذر است و خود نویسنده برای بیان سیالیت مفهوم تاریخ از آن بهره گرفته است تا نشان دهد تاریخ همواره تکرار می‌شود. شخصیت‌های تاریخی نشان از تحت‌تأثیر قرار گرفتن‌شان در معرض انقلاب است و سال ۱۳۵۸ این تأثیر را به خوبی نشان داده است. مهم‌ترین «دال» در این رمان، مفهوم انقلاب است که به معنای تحول و دگرگونی است. نویسنده قصد دارد تأثیر و مفهوم انقلاب ۱۳۵۷ را در زندگی مردم نشان دهد و با تقسیم سرنوشت شخصیت‌ها به قبل و بعد از انقلاب، مفهوم تحول و تغییر را اعم از مثبت یا منفی بیان کند. در بحبوحه انقلاب، ناگهان همه چیز تغییر می‌کند.

جریان مشروطه و کودتای ۲۸ مرداد به‌عنوان روایت حاشیه‌ای مطرح شده‌اند؛ نویسنده آزادی‌خواهان مشروطه را با عارف قزوینی شاعر آزادی‌خواه تلفیق کرده است و آن را به شخصیت اصلی تعمیم داده است. روایت پایه و مرکزی، انقلاب ۱۳۵۷ است و نویسنده دو واقعه مشروطه و کودتا را با هم ترکیب کرده است تا انقلاب را بسازد، از طرفی خواننده را با این سؤال روبرو می‌کند که آنچه می‌خواند تاریخ است یا داستان؟ از طرف دیگر، قدرت و چستی تاریخ را نشان می‌دهد و این که چگونه این رویدادها بنیان همه چیز را بر هم می‌زنند و شاکله آن را تغییر می‌دهند. استفاده از تکنیک‌های روایی گذشته‌نگری و آینده‌نگری نشان می‌دهد تاریخ همواره با انسان عجین شده است و دامنه آن به گذشته و آینده هم کشیده شده است همان‌طور که در سال ۱۳۵۸ ثمره آن را می‌بینیم. این تأثیر در احوال مردگان و زندگان مشهود است آن‌جا که خواننده ناگاه با استخوان‌های رضاخان روبرو می‌شود؛ جنازه استالین را می‌بیند یا جسد هویدا را در کنار دیگر اجساد معمولی می‌بیند. نویسنده، این شخصیت‌های مشهور را به حاشیه برده است اما انسان‌های معمولی را به‌عنوان «قهرمان» برجسته کرده است؛ چنان که می‌نویسد: «سلطان حسین. بازنده بزرگ وطن. همه درباره برنده‌ها فکر می‌کنند اما بازنده‌ها جذاب‌ترند برای من. جایی لای تاریخ گم می‌شوند و تلاش می‌کنند چشم کسی بهشان نیفتد. دوست دارم بیرون بکشم‌شان و لخت نمایش‌شان بدهم توی ذهنم. برای آدمی مثل من که هنوز تکلیف مردنش هم روشن نشده، بازنده‌ها انتخاب بهتری‌اند» (همان: ۲۵۷).

رمان سرخ سفید، زندگی مردم است؛ حکومت در حاشیه قرار دارد. «سوژه‌ها» موقعیت خود را از

دست می‌دهند و هویت جدیدی می‌یابند تا به دال اصلی معنا و مفهوم بدهند. رضاخان و استالین نمونه‌هایی هستند که در بجنوبه انقلاب به کم‌اهمیت‌ترین مسئله بدل شده‌اند.

بنابراین، نویسنده با دستبرد در تاریخ، شخصیت‌های تاریخی مهمی چون هویدا و رضاخان را به حاشیه برده است اما زندگی افراد معمولی را برجسته کرده است. علاوه بر این، جریان‌های سیاسی و رویدادها را متناسب با علاقه خود تغییر داده است؛ یا در مورد آن‌ها بیش از آنچه در تاریخ وجود دارد پرداخته است و یا به نسبت تاریخ کوچک‌نمایی کرده است و بیشتر به جریان‌های فرعی پرداخته است و به تاریخ مفهومی سیال داده است تا نشان دهد در همه جنبه‌های زندگی انسان تأثیر گذاشته است.

۲-۳. تاریخ و بر ساخت رخدادهای در رمان دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد

مسائل این رمان مبتنی بر رخداد و حواشی کودتای ۲۸ مرداد است. روایت، حول شخصیت خیالی دکتر نون و بیان احوال روحی وی، قبل و بعد از کودتا می‌چرخد. نون از تبار قاجار و تحصیل‌کرده رشته حقوق در فرانسه، به‌عنوان مشاور و معاون دکتر مصدق معرفی شده است و با نوشتن مقالاتی در حمایت از وی، راه نخست‌وزیری را برایش هموار کرده است. همزمان با بیان جریان کودتا، راوی به ماجرای عاشقانه خود و همسرش ملک‌تاج می‌پردازد. پس از عملیات کودتا، و دستگیری یاران مصدق، دکتر نون نیز بازجویی می‌شود. مأموران که از عشق نون به همسرش خبر دارند با صحنه‌سازی آزار و تجاوز به ملک‌تاج، وی را مجبور به مصاحبه علیه مصدق می‌کنند. از یک طرف عشق به همسر و از طرف دیگر، خاطرات دوستی و پابندی به عهد و پیمانی که با دکتر مصدق بسته است، وی را بین دوراهی بزرگی قرار می‌دهد که ناچار به مصاحبه علیه مصدق می‌شود. مصاحبه چیزی جز ننگ خیانت برای وی باقی نمی‌گذارد و او را تبدیل به شخصیتی روان‌پریش می‌کند که همواره، سایه سنگین مصدق را، حتی در خلوت خود و همسرش احساس می‌کند. روزی ملک‌تاج برای خرید از منزل خارج می‌شود که با یک موتور سیکلت تصادف می‌کند و کشته می‌شود. دکتر نون که نمی‌تواند مرگ وی را باور کند، دو نفر را اجیر می‌کند تا جنازه وی را از بیمارستان بدزدند و به خانه خودش ببرند. چند روز بعد مأموران از ماجرا باخبر می‌شوند؛ جنازه را می‌برند و دکتر نون را هم دستگیر می‌کنند.

نویسنده برای نقل رخدادهای از شیوه نگارش فراداستانی استفاده می‌کند و در چارچوب‌ها تغییراتی ایجاد می‌کند. این تغییرات هم مربوط به بخش شخصیت‌ها است هم افزودن رخدادی به واقعیت. نویسنده از مصاحبه‌ای نام می‌برد که دکتر نون علیه مصدق انجام داده است» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۴۷). یا

دکتر نون را به عنوان مشاور و معاون دکتر مصدق معرفی می کند (همان: ۱۵)؛ یعنی مسئله ای که مصداق آن را در تاریخ نمی بینیم. این در حالی است که دکتر فاطمی در سال های ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۲ به عنوان مشاور مصدق نقش مهمی در سیاست ایران برعهده داشته است» (شیفته، ۱۳۶۴: ۱). در واقع، دکتر نون در رمان، جانشین دکتر فاطمی شده است. هم چنین برخی از شخصیت هایی که نویسنده به کار برده مثل دکتر نون جعلی هستند و برخی نیز مثل علی امینی و حسین فاطمی واقعی و قابل استناد به کتب تاریخی اند» (همان: ۱۳). با استناد به کتب تاریخی متوجه نسبت واقعی خانوادگی مصدق و امینی می شویم؛ در واقع مصدق پسرخاله مادر علی امینی بود (امینی، ۱۳۸۸: ۸۵)؛ یعنی شخصیت جعلی و تاریخی را در کنار هم آورده است تا هرچه بیشتر خواننده را متوجه ساختگی بودن روایت کند» (همان: ۱۴). حسین فاطمی تنها کسی بود که در زمان اعدامش فریاد «زنده باد مصدق» سرداد» (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۲۹۲). یعنی به عنوان شخصیتی وفادار به مصدق در تاریخ معرفی شده است اما جایگاهش در این رمان به نسبت تاریخ برجسته شده است؛ یعنی نقش وی به صورت موازی با دکتر نون پیش می رود. دکتر نون به عنوان کسی که به مصدق خیانت کرده است مدام با شخصیت دکتر فاطمی مقایسه شده که تا پایان به مصدق وفادار بود» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۵۱).

نویسنده در مورد شخصیت ها به روش فراداستانی عمل می کند. یعنی شخصیت ها درمی یابند که وجود ندارند و یا نمی توانند وجود داشته باشند و وضعیت □ شان بودن یا نبودن است» (وو، ۱۳۹۷: ۱۳۲). در این رمان نیز نویسنده به سال شمار حیات و مرگ شخصیت ها توجهی ندارد مثل این که دکتر مصدق از مرگ خود یاد می کند که سال ها قبل در روزنامه نوشته بوده اند تا بگوید او مانع خوشبختی دکتر نون و ملک تاج نیست» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۱۲). این مسئله را در جای دیگر رمان هم بیان کرده است و از زبان ملک تاج سال مرگ مصدق را اعلام کرده است» (همان: ۸۱).

قبل از نخست وزیری مصدق، حزب توده تظاهرات سراسری برای احقاق حقوق کارگران ترتیب داده بود که نوعی مبارزه برای ملی شدن صنعت نفت ایران بود» (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۱۱۷). نویسنده به این واقعه اشاره کرده است اما به نقش حزب توده نپرداخته است» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۱۷). علاوه بر این، راوی بعضی از چارچوب های تاریخی را با اشتباه عرضه می کند. امینی در زمان نخست وزیری مصدق، وزیر اقتصاد بود و در زمان نخست وزیری زاهدی وزیر دارائی شد (امینی، ۱۳۸۶: ۸۵) اما راوی، امینی را وزیر دارائی شمرده است و دو شخصیت مصدق و زاهدی را با هم تلفیق کرده است» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۳۶).

نویسنده از بیان برخی رویدادها که در تاریخ به صورت مستند وجود دارد طفره می‌رود و به صورت گزینشی به نقل رخدادها می‌پردازد؛ مثل نقل نخست‌وزیری فضل‌الله زاهدی پس از مصدق (همان: ۴۰). فاصله بین همکاری امینی با مصدق و شرکت در کابینه زاهدی بیشتر از یک سال طول کشید، امینی پیش از کودتای ۲۸ مرداد، از کابینه مصدق جدا شد (امینی، ۱۳۸۶: ۱۰۲)، اما نویسنده در رمان برای مقایسه با دکتر نون و توجیه کار وی از آن نام برده است» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۴۳).

موقع کودتا پس از محاصره منزل مصدق، مصدق و پانزده نفر از یارانش از راه دیوار وارد منزل همسایه شدند. در این میان بود که مچ پای زیرک‌زاده شکست و سر مصدق زخمی شد، در نهایت به خانه معظمی فرار کردند اما عاقبت مصدق، شایگان، صدیقی، رضوی و معظمی را در اول باشگاه افسران بازداشت کردند» (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۲۷۱). راوی از گفتن و پرداختن به ماجرای دستگیری مصدق طفره می‌رود؛ گویی مصدق از گزند مصون است. علاوه بر این، به محاکمه مصدق پس از کودتا در تاریخ ۱۷ آبان ۱۳۳۲ اشاره نکرده است (همان: ۲۹۲) و تنها به تبعید وی در احمدآباد بسنده کرده است» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۳۷).

حزب توده به‌عنوان مهم‌ترین حزب سیاسی در ایران در بین سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ بود (آبراهامیان، ۱۳۹۸: ۳۴۶)، اما نقش این حزب در رمان نسبت به تاریخ تقلیل یافته است؛ از آن تنها به اشاره‌ای کوتاه از زبان مصدق بسنده شده است و دلیل آن هم محتاط‌بودن راوی و ترس وی از وجود این تشکیلات است. بنابراین، به صورت گذرا به بیان آن پرداخته است و آن را سانسور می‌کند» (همان: ۱۸). علاوه بر این، سخنی از افسران حزب توده به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تشکیلات این حزب (معتضد، ۱۳۷۹: ۱۹) در میان نیست و راوی از گفتن آن امتناع می‌ورزد. دلیل آن هم ممنوعه بودن این حزب و ترس از بیان آن از زبان راوی است. مسئله مهم دیگر این که نویسنده از یک‌طرف برای سرپوش گذاشتن به کار دکتر نون و مصاحبه‌ای که انجام داده است، از طرف دیگر به دلیل علاقه شدید دکتر نون به مصدق، و بیان نکردن مشکلات دولت وی، ترجیح می‌دهد از زبان شخصیت‌هایی چون امینی به نقد عملکرد مصدق در مذاکرات ایران با انگلیس و آمریکا بر سر مسئله نفت بپردازد» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۷۵). مسئله‌ای که دولت مصدق در دو سال فعالیت خود با آن درگیر بود و بحران نفت به کلیدی‌ترین واژه در دولت کودتا تبدیل شده بود» (آبراهامیان، ۱۳۹۷: ۲۰۳).

زمان روایت سال ۱۳۵۵ است و زمان رویداد سال ۱۳۳۲ است. این فاصله زمانی سیال است و نویسنده رویدادها را بدون توجه به زمان آن‌ها بیان می‌کند؛ در واقع، به صورت گذشته‌نگری و

آینده‌نگری، نظم و ترتیب آن را بر هم زده است. حذف زمان ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۵ یکی از این موارد است، نویسنده از سال ۱۳۳۲ به زمان حال روایت برمی‌گردد (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۲۴)، یا برعکس به صورت گذشته‌نگری سال ۱۳۵۵ را به سال ۱۳۳۲ می‌رساند (همان: ۳۸). بنابراین با توقف زمان و برگشت به گذشته (همان: ۱۲) پس‌روی می‌کند، هم‌چنین نویسنده به صورت گذشته‌نگری از سال ۵۵ به سال ۴۰ یعنی نخست‌وزیری امینی برمی‌گردد (همان: ۷۴). نویسنده، راوی را انتخاب کرده است که بعد از کودتا دچار روان‌پریشی شده است. اگر هم در نقل مسائل تاریخی، نظم زمانی را بر هم زده به همین سبب است، هم‌چنان که بر ناموثق بودنِ راوی دلالت می‌کند. در واقع، تناسب میان زمان رخداد و زمان روایت را به صورت تدوین و گزینش زمان برقرار کرده است و وقایع با یک آغاز مشخص شروع نمی‌شود که به سمت پایان در حرکت باشد.

«دال‌ها» عبارت‌اند از: مصدق، زاهدی، امینی، ملک‌تاج، دکتر نون، مردم، زندان، حیاط، فاطمی، شایگان، حمام، بیمارستان، مادر نون، برادر نون و کودتا. نویسنده از مکان‌هایی نظیر حمام، زندان و بیمارستان بهره گرفته است تا فضای خفقان و شرایط روحی خود را نشان دهد. هم‌چنین، دکتر فاطمی را به عنوان نماد وفاداری به مصدق برجسته کرده است تا در تقابل با دکتر نون قرار بگیرد. از طرف دیگر، حضور دکتر نون، نقش یاران مصدق از جمله شایگان را به حاشیه برده است. نون، «گره‌گاه» یا «دال اصلی» است و به عنوان انسجام، ستون و کشف معنا در داستان حضور دارد. کنش تمامی نشانه‌ها و شخصیت‌های داستان به نون مربوط می‌شود. در این رمان، «دال شناور» مفهوم انتزاعی تعهد و خیانت است زیرا هنوز مدلول ثابتی در داستان ندارد و شخصیت‌های داستان هر کدام در تلاش هستند که به آن معنا ببخشند. برای دکتر نون وفاداری فقط به مصدق مهم است در حالی که ملک‌تاج کار وی را دلیل بر خیانت نمی‌داند؛ «ملک‌تاج گفت: اشکالی نداره. این همه آدم ندامت‌نامه نوشتن، تو هم یه مصاحبه کردی. وضعیت کشور عادی نبود که. مگه علی نبود که رفت وزیر دولت کودتا شد. اونم خیلی به آقای مصدق ارادت داشت. اونم فامیل آقای مصدق بود» (همان: ۴۳).

روایت پایه و مرکزی، جریان کودتای ۲۸ مرداد است. جریان مشروطه نیز به عنوان جریان حاشیه ذیل آن مطرح شده است. راوی از جریان حاشیه به دو دلیل بهره برده است: (۱) از زبان شخصیت‌ها به حکومت قبل از خود یعنی حکومت قاجار نقد وارد کند. بدین سبب، نقد از بیرون دارد. (۲) با جانب‌داری از دولت مصدق، اصل و نسب خانوادگی خود را بیان می‌کند تا نشان دهد از آزادی‌خواهان و طرفداران مردم است. اما روایت مرکزی، به صورت یک مینا مطرح شده است تا راوی، تفاوت

زندگی قبل و بعد از کودتا را نشان دهد: «آقای مصدق گفت: چه زن زنده دلی بود، زنت ملک تاج. گفتم: جوونیش بعله، اما سال‌های سال بود، دقیقاً بعد از کودتا، که دلمرده شده بود» (همان: ۲۲). «اون شبای پیش از کودتا دیگه هرگز تکرار نمی‌شه. چه شبایی بود!» (همان: ۹۷). در این جملات، حسرت و دگرگونی را در احوال شخصیت‌ها و فضای جامعه می‌بینیم. درحقیقت مسئله تقابل، اساس آن را شکل داده است. تقابل فضا و زندگی قبل و بعد از کودتا که نمونه آن را در زندگی دکتر نون می‌بینیم. در مواجهه با دال اصلی متوجه می‌شویم که نون دارای دو هویت یا دو موقعیت «سوژه» است؛ به گونه‌ای که تا قبل از کودتا به‌عنوان مشاور و معاون مصدق حضور دارد و فردی شناخته‌شده و مقبول است اما بعد از کودتا و در جریان مصاحبه علیه مصدق، موقعیت او تغییر می‌کند و به فردی افسرده و روان پریش تبدیل می‌شود؛ یعنی تا قبل از کودتا شاهد هیچ‌گونه تخاصم و درگیری میان شخصیت‌ها نیستیم؛ حتی نویسنده سخنی از مخالفان مصدق در داستان ذکر نمی‌کند. نحوه بیان وقایع به گونه‌ای است که دست به انتخاب وقایعی می‌زند که برای وی مطلوب است اما اعمال و رفتار نون بعد از مصاحبه موجب می‌شود از سوی جامعه و خویشاوندان طرد شود و تبدیل به شخصیتی متزلزل با رفتاری دوگانه شود. دکتر نون نه می‌تواند با هویتی که قبل از کودتا داشته زندگی کند نه می‌تواند در دولت کودتا کار کند. این تخاصم و درگیری را راوی از زبان ملک تاج نیز بیان می‌کند» (همان: ۶۳). جدال راوی با خود اوج می‌گیرد و این دو یعنی راوی و دکتر نون رابطه‌ای تخاصم‌آمیز با هم دارند. انتخاب راوی دچار جنون و توهم نیز این مسئله را بهتر نشان می‌دهد. از نظر راوی، تنها راه کنار آمدن با این مسئله، عذاب دادن خود و همسرش هست تا بتواند وجدان خود را آرام کند» (همان: ۳۵) دکتر نون در پایان رمان یعنی روزی که با جنازه ملک تاج روبرو می‌شود به نفع هویت خائن خود، دست به مداخله‌ای هژمونیک می‌زند؛ برای اولین بار با مصدق مخالفت می‌کند. تا به قول خودش، دکتر نون یاد روزهای پیش از کودتا را زنده کند» (همان: ۱۰۷). نویسنده با محور قرار دادن شخصیت پررنگ دکتر نون، نقش یاران، طرفداران مصدق و اعضای جبهه ملی را کمرنگ کرده است و فشار را از روی آن‌ها برداشته است. البته سواي ماجرای فاطمی که نویسنده زیاد به آن پرداخته است، فضایی که نویسنده ترسیم می‌کند بیانگر این نکته است که فاطمی به دلیل تعهدش به مصدق، جان خود را فدا می‌کند. مفهوم تعهد در این رمان، از زبان هرکسی متفاوت است اما خانواده وی راه برگزیده فاطمی را درست می‌پندارند» (همان: ۶۱). همین امر موجب به‌وجود آمدن دو قطب سیاه و سفید شده است. کسی که بر عهد خود باقی می‌ماند و نهایتاً باید کشته شود، راه درست را انتخاب کرده است اما کسی که این تعهد را بشکند

می‌تواند زنده بماند در حالی که به‌عنوان خائن شناخته شده است. راوی گاهی نیز خود را به شکل و شمایل دیگر شخصیت‌ها درمی‌آورد و در جلد آن‌ها می‌رود، مثل این که راوی خود را به‌عنوان فاطمی معرفی می‌کند: «دکتر نون گفت: در حقیقت، دکتر نونو به‌خاطر مقاومتی که کرد کشتن و دکتر فاطمی رو، که من باشم، جراحی پلاستیک کردن که شکل دکتر نون بشم» (همان: ۱۰۲-۱۰۳).

۳. نتیجه‌گیری

در داستان یک شهر متناسب با سبک رئالیستی رمان با نشانه‌ها و عناصر زیادی روبرو هستیم اما سبب تکوین رمان و استفاده از رخدادهای بیرونی براساس «گرهگاه» یا «دال محوری»، مبتنی بر سکوت، مقاومت و انکار، بیانگر تأثیر هوش روایی در پیرنگ‌سازی است. وفاداری نویسنده به تاریخ، برای اعتبار بخشیدن به روایت است. انتظار خواننده در رمان رئالیستی بازنمایی واقعیت و اصل رخدادهای است اما در همین نوع رمان نیز هم‌چنان نقش هوش روایی در تعیین، گزینش یا حذف و تغییر رخدادهای مؤثرست. در مسائل مورد علاقه نویسنده، جزئیات رخدادهای نقل یا برجسته می‌شود هم‌چنان که در موارد ناپسند، طرد و حذف و سکوت کاربرد بیشتری می‌یابد.

در رمان سرخ سفید، نویسنده با استفاده از چارچوب‌ها و رئوس مهم تاریخی نشان داده است تاریخ امری سیال است که تمام جنبه‌های زندگی انسان را فراگرفته است و تنها مربوط به گذشته نیست؛ دامنه آن به آینده نیز می‌رسد. شگردهای روایی در بازنمایی وقایع تاریخی دخل و تصرف دارند و هرکدام موجب شکل‌گیری روایتی جدید شده‌اند. حذف‌ها و گزینش‌ها مرتبط با «دال مرکزی» برای بیان تحریف واقعیت و دیگرگونگی مفهوم تاریخ به کار رفته است. نویسنده، متناسب با علاقه خود و ضرورت‌های درونمایه به جعل در تاریخ، حذف، تقلیل یا برجسته‌سازی شخصیت‌ها و نقش‌های افراد یا جریان‌های سیاسی در رخدادهای می‌پردازد. متناسب با اهمیتی که مدرنیسم برای نقد و ضرورت بازنگری در پدیده‌ها قائل است، نویسنده نیز در این رمان مدرن بر آن است تا با تکیه بر تاریخ با قرائت خودش، باور متعارفی را تغییر بدهد که مردم از تاریخ دارند.

در رمان دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد، نویسنده چارچوب‌های تاریخی را به کار می‌گیرد تا تاریخ داستانی بنویسد، درباره واقعیت ساختارشکنی کند و قطعیت آن را به چالش بکشد و با استفاده از راوی نامعتمد در نقل مسائل تاریخی، نحوه بیان این وقایع را توجیه کند. نویسنده برای

درک بهتر و القای فضای سیاسی و تاریخی پس از کودتا، از نمادهایی نظیر زندان، خانه، حمام، شکنجه و بیمارستان با بار معنایی منفی، برای پرداخت روایت بهره برده است؛ حتی دکتر نون نیز بیانگر موقعیت مردم و جامعه است. مردمی که امیدشان پس از کودتا تبدیل به ناامیدی و خفقان شد. از طرف دیگر، جامعه و حکومت در برابر هم قرار دارند نه در کنار هم؛ غیر از پر رنگ شدن نقش حسین فاطمی، راوی شخصیت‌هایی هم‌چون امینی و زاهدی را ذکر می‌کند که زاهدی طرفدار شاه و سلطنت است و امینی نیز بنابر موقعیت پیش آمده مجبور به شرکت در کابینه زاهدی شده است. نویسنده از بیان برخی رویدادها که در تاریخ به صورت مستند وجود دارد، طفره می‌رود و به صورت گزینشی به نقل رخدادهای می‌پردازد. راوی (دکتر نون) به جای این که مشخصاً رویدادهای تاریخی را بیان کند همسرش و ویژگی‌های او سخن می‌گوید یعنی با وجود این که در نقل مسائل تاریخی احتیاط می‌کند در توصیف ویژگی‌های همسرش ابایی ندارد فقط حضور مصدق، مانع او شده است اما انتخاب ملک-تاج در دوراهی که برای نون پیش آمده، نشان می‌دهد تاریخ در نظر نویسنده رمان در اولویت نیست و به جای آن وفاداری و ماجرای عاشقانه دکتر نون با همسرش را در نظر دارد؛ یعنی سیاست و تدبیر یک کشور را به روابط خانوادگی تقلیل می‌دهد و آن را به عنوان نمونه‌ای از ذهنیت و عملکرد سیاست‌مداران نقل می‌کند.

کتابنامه

آبراهامیان، یرواند (۱۳۹۸). *ایران بین دو انقلاب*، ترجمه احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتاحی، چ ۲۸، تهران: نی.

آبراهامیان، یرواند (۱۳۹۷). *کودتا: ۲۸ مرداد*، سازمان سیا و ریشه‌های روابط ایران و آمریکا در عصر مدرن، ترجمه محمدابراهیم فتاحی، چ ۹، تهران: نی.

آبراهامیان، یرواند (۱۳۹۹). *تاریخ ایران مدرن*، ترجمه محمدابراهیم فتاحی، چ ۲۱، تهران: نی.

آینه‌وند، صادق (۱۳۸۷). *علم تاریخ در گستره تمدن اسلامی*، چ ۲، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

احمدی، حمید (۱۳۸۰). *خاطرات ابوالحسن بنی‌صدر*، چ ۱، تهران: انقلاب اسلامی.

استاد محمدی، نوشین و همکاران (۱۳۹۶). «بررسی مصداق‌های چند صدایی در رمان دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد»، *زبان و ادبیات فارسی (مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی)*،

س ۲۵، ش ۸۳، صص ۲۳-۴۲. doi: 10.29252/jpll.25.83.23

امید، جواد (۱۳۸۳). «روایت تراژیک زندگی»، *بیداردلان در آینه: معرفی و نقد آثار احمد محمود*، به کوشش احمد آقائی، چ ۱، تهران: به‌نگار، صص ۱۱۱-۱۴۱.

امینی، ایرج (۱۳۸۸). *بر بال بحران، زندگی سیاسی علی امینی*، چ ۱، تهران: ماهی.

برسler، چارلز (۱۳۸۶). *درآمدی بر نظریه‌ها و روش‌های نقد ادبی*، ترجمه مصطفی عابدینی فرد، چ ۱، تهران: نیلوفر.

پاینده پاینده، حسین (۱۳۹۷). «خوانش متن به شیوه تاریخ‌گرایان نوین تحلیل گفتمان‌های سووشون»، *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، س ۱۴، ش ۵۳، صص ۱۱-۳۹. doi: 10.22034/jcsc.2019.34324

جلاله‌وند الکامی، مجید (۱۳۹۷). *شخصیت و شخصیت‌پردازی در رمان فارسی؛ رئالیسم، مدرنیسم، پسامدرنیسم*، چ ۱، تهران: کیان‌افراز.

جنکینز، کیت (۱۳۹۳). *بازاندیشی تاریخ*، ترجمه حسینعلی نوذری، چ ۲، تهران: آگه.

چایلدرز، پیتر (۱۳۸۶). *مدرنیسم*، ترجمه رضا رضایی، چ ۲، تهران: ماهی.

حاجی صادقی، امیر (۱۳۸۳). *یکی از ما: خاطرات و دیدگاه‌های استاد ابراهیم یونسی*، چ ۱، تهران: کوچک.

حسن‌زاده میرعلی، عبدالله و محمد شاه‌حسینی (۱۳۹۶). «بررسی سیر تحول عناصر داستان در رمان فارسی از ابتدای دهه چهل تا انتهای دهه شصت خورشیدی (۱۳۶۹-۱۳۴۰) با تکیه بر هفت اثر برجسته»، *سبک-شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*، س ۱۰، ش ۴، صص ۲۰۷-۲۲۴.

خالق‌زاده، محمدهادی و مهدی فاموری (۱۴۰۴). «چند روایت درباره‌ی داش آکل (در جستجوی شخصیت تاریخی وی)»، *پژوهش‌نامه ادبیات داستانی*، س ۱۴، ش ۵۲، صص ۱۱۵-۱۴۱.

doi: 10.22126/rp.2024.10665.1949

خسر و پناه، محمدحسین (۱۳۷۷). *سازمان افسران حزب توده ایران، ۱۳۳۳-۱۳۲۳*، چ ۲، تهران: شیرازه.

دستغیب، عبدالعلی (۱۳۷۸). *نقد آثار احمد محمود*، چ ۱، تهران: معین.

رحیمیان، شهرام (۱۳۸۳). *دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد*، چ ۲، تهران: نیلوفر.

زینالی، پروین (۱۳۹۷). «رئالیسم سوسیالیستی در دو رمان همسایه‌ها و داستان یک شهر احمد محمود»، *زبان و ادب فارسی*، س ۹، ش ۳۷، صص ۹۵-۱۲۷.

سلیمانی، بلقیس (۱۳۸۱)، «در حضور تاریخ»، کتاب *ماه ادبیات و فلسفه*، س ۶، ش ۶۳، صص ۶۰-۷۱.

سیدحسینی، رضا (۱۳۸۷). *مکتب‌های ادبی*، ج ۱، چ ۱۵، تهران: نگاه.

شیفته، نصرالله (۱۳۶۴). *دکتر حسین فاطمی: زندگی‌نامه و مبارزات سیاسی*، چ ۲، تهران: آفتاب حقیقت.

قاسم‌زاده، علی و مصطفی گرجی (۱۳۹۰). «تحلیل گفتمان انتقادی رمان دکتر نون زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد»، *ادب پژوهی*، س ۵، ش ۱۷، صص ۳۳-۶۳.

گلگیری، هوشنگ (۱۳۸۸). *باغ در باغ*، جلد اول، چ ۳، تهران: نیلوفر.

لاکلانو، ارنستو و شانتال موفه (۱۳۹۲). *هژمونی و استراتژی سوسیالیستی به سوی سیاست دموکراتیک رادیکال*، ترجمه محمد رضایی، چ ۱، تهران: ثالث.

محمود، احمد (۱۳۹۷). *داستان یک شهر*، چ ۱۰، تهران: معین.

معتضد، خسرو (۱۳۷۹). *شبکه سازمان نظامی افسران حزب توده ایران*، چ ۱، تهران: علمی.

مکالا، سی. بی. بین (۱۳۸۷). *بنیادهای علم تاریخ: چستی و اعتبار شناخت تاریخی*، ترجمه احمد گل محمدی، چ ۳، تهران: نی.

مکی، حسین (۱۳۷۸). *کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و رویدادهای متعاقب آن*، چ ۱، تهران: علمی.

میلانی، عباس (۱۳۸۷). *معمای هویدا*، چ ۱۹، تهران: اختران.

نادری‌فر، عبدالرضا و بهمن محمدی (۱۴۰۰). «کودتا و سیاست در رمان‌های السمان والخریف و دکتر نون، زنش را بیشتر از مصدق دوست دارد»، *کاوش نامه ادبیات تطبیقی*، س ۱۱، ش ۴۴، صص ۱۳۷-۱۵۸.

10.22126/jcl.2021.3552.1895

وو، پاتریشیا (۱۳۹۷). *فرداستان*، ترجمه شهریار وقفی‌پور، چ ۲، تهران: چشمه.

هاوتورن، جرمی (۱۳۹۵). *پیش‌درآمدی بر شناخت رمان*، ترجمه شاپور بهیان، چ ۱، تهران: چشمه.

یزدانی خرم، مهدی (۱۳۹۶). *سرخ سفید*، چ ۱۴، تهران: چشمه.

یورگنسن، ماریان و فیلیپس، لوئیس (۱۳۹۸). *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*، ترجمه هادی جلیلی، چ ۹، تهران: نی.

- Laclau, E. & Mouffe, C. (2001), *Hegemony and Socialist Strategy: towards a radical democratic politics*, 2nd edition., London: Verso Publications.
- Randall, W. L. (1999), "Narrative intelligence and the novelty of our lives". *Journal of Aging Studies*, 13(1), pp. 11-28.

References

- Abrahamian, Y. (2018), *Iran between two revolutions*, Translated by; Ahmad Golmohammadi and Mohammad Ibrahim Fatahi, 28th edition, Tehran: Ney publications. (In Persian)
- Abrahamian, Y. (2019), *History of Modern Iran*, Translated by; Mohammad Ebrahim Fatahi, 2nd edition., Tehran: Ney Publications. (In Persian)
- Abrahamian, Y. (2017), *CIA organization and the roots of Iran-US relations in the modern era*, Translated by; Mohammad Ebrahim Fatahi, 9th edition, Tehran: Nay publications. (In Persian)
- Ahmadi, H. (2001), *Memoirs of Abolhasan Bani-Sadr*, Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Amini, I. (2009), *On the brink of crisis, the political life of Ali Amini*, Tehran: Mahi Publications. (In Persian)
- Ayenevand, S. (2007), *History in the scope of Islamic civilization*, 2nd ed., Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. (In Persian)
- Bressler, C. (2007), *Literary Criticism: An introduction to theory and practice*, Translated by; Mostafa Abedini, 1st edition, Tehran: NilooFar Publications. (In Persian)
- Childs, P. (2007), *Modernism*, Translated by; Reza Rezaei, 2nd edition, Tehran: Mahi Publications. (In Persian)
- Dastghaib, A. A. (1999), *Criticism of Ahmad Mahmoud's works*, 2nd ed., Tehran: Moien publications. (In Persian)
- Ernesto, L. & Mouffe, C. (2001), *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. London: Verso publications.
- Jalalahvand Alkami, M. (2018), Character and characterization in the Persian novel (realism, modernism and postmodernism), 1st edition, Tehran: Cheshmeh publications. (In Persian)
- Golshiri, H. (2009), *Bagh Dar Bagh* , 1(3), Tehran NilooFar publications. (In Persian)
- Hajisadeghi, A. (2009), *One of Us: Memories and Views of Ebrahim Younesi*, Tehran: Kochak Publications. (In Persian)
- Hassanzadeh Mir Ali, A. & Shah Hosseini, M. (2016), "Investigating the evolution of story elements in Persian novels from the beginning of the forties to the end of the sixties (1369-1340) based on seven outstanding works", *Stylistics of Persian Poetry and Prose (Bahar-e Adab)*, 10(4), pp. 224-207. (In Persian)
- Hawthorn, J. (2016), *Studying the novel*, Translated by; Shapoor Behyan, 1st edition, Tehran: Cheshmeh publication. (In Persian)

- Jenkins, K. (2013), *Rethinking History*, Translated by; Hossein Ali Nowzari, 2th ed., Tehran: Agah Publications. (In Persian)
- Jorgensen, M. & Phillips, L. (2018), *Theory and Method in Discourse Analysis*, translated by Hadi Jalili, 9th edition, Tehran: Ney publications. (In Persian)
- Khaleghzadeh, M. H., & Famoori, M. (2025). "Some stories about "Dash Akol" (In Search of His Historical Personality)". *Research in Narrative Literature*, 14(52), pp. 115-141. (In Persian)
- Khosropanah, M. H. (1998), *Organization of the officers of Hezb-e Toodeh Iran, 1323-1333*, 2nd edition., Tehran: Shiraz. (In Persian)
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2012), *Hegemony and Socialist Strategy towards Radical Democratic Politics*, Translated by; Mohammad Rezaei, Tehran: Sales Publications. (In Persian)
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2001), *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*, 2nd edition, London: Verso publications.
- Macaulay, C. B. (2007), *Foundations of the science of history: the nature and validity of historical knowledge*, Translated by; Ahmad Golmohammadi, 3rd edition, Tehran: Ney Publications. (In Persian)
- Mahmoud, A. (2017), *The Story of a City (Dastan-e Yek Shahr)*, 10th edition, Tehran: Moien Publications. (In Persian)
- Motazed, Kh. (2000), *Military Organization Network of Iran's Mass Party Officers*, Tehran: Elmi publications. (In Persian)
- Makki, H. (1999), *The Coup d'état of August 28th, 1332 and its subsequent events*, Tehran: Elmi Publications. (In Persian)
- Milani, A. (2008), *Hoveyda's Riddle*, 19th edition, Tehran: Akhtaran Publications. (In Persian)
- Naderifar; A. R. & Mohammadi, B. (2021), "Coup., Politics in the Novels Al Aseman va Al Kharif, Dr Noon Loves His Wife more than Mosadegh". *Research in Comparative Literature*, 11(44), pp. 137-158. (In Persian)
- Omid, J. (2004), "Tragic Narrative of Life", *Awakened Hearts in the Mirror: Introduction and Criticism of Ahmad Mahmoud's Works*, by Ahmad Aghaei, edited by; Ahmad Aghaei, 1st edition, pp. 111-141, Tehran: Behnagar Publications. (In Persian)
- Ostadmohammadi, N. et al. (2016), "Examination of polyphonic examples in the novel Dr. Noon loves his wife more than Mossadegh", *Persian Language and Literature (Khwarazmi University Faculty of Literature and Humanities Magazine)*, 25(83), pp. 23-42. (In Persian)
- Payandeh, H. (2019), "Reading Texts as a New Historicity Analyzing the Discourses of Savushun", *Cultural Studies and Communication*, 14(53), pp. 11-29. (In Persian)

- Qasimzadeh, A. & Gorji, M. (2018), "Critical discourse analysis of the novel Dr. Noon loves his wife more than Mossadegh", *Adab Pazhuhi*, 5(17), pp. 33-63. (In Persian)
- Rahimian, S. (2004), *Dr. Noon loves his wife more than Mosaddegh (Dr. Noon Zanash ra Bishtar az Mosaddegh Doost Darad)*, Tehran: Niloofar Publications.. (In Persian)
- Randall, W. L. (1999), "Narrative intelligence and the novelty of our lives", *Journal of Aging Studies*, 13(1), pp. 11-28.
- Shifteh, N. (1985), *Dr. Hossein Fatemi: Biography and Political Struggles*, 2nd edition, Tehran: Aftab-e Haqighat Publications. (In Persian)
- Sayed Hosseini, R. (2008). *Literary Schools (Maktabha-ye Adabi)*, 15th edition, Tehran :Negah Publications. (In Persian)
- Soleimani, B. (2000), "In the presence of history", *Book of the Month of Literature and Philosophy*, 6(63), pp. 60-71. (In Persian)
- Woo, P. (2017), *Metafiction*, translated by Shahreyar Waqfipour, 2nd edition, Tehran: Cheshmeh Publications. (In Persian)
- Yazdani-Khorram, M. (2016), *Red and White (Sorkh Sefid)*, 14th edition, Tehran: Cheshme Publications. (In Persian)
- Zeinali, P. (2017), "Socialist Realism in Two Novels of Neighbors and the Story of a City by Ahmad Mahmoud", *Persian Language and Literature*, 9(37), pp. 127-95. (In Persian)